

فرهنگ علمی - پژوهشی ایران

(بررسی قابلیت‌ها و تنگناها)

علی طایفی

چکیده

نقاط ضعف و قوت فرهنگ علمی - پژوهشی ایران در سنجش با وضع مطلوب چنین فرهنگی چیست و راه‌های نیل به آن کدام است؟ این سؤال، محوری است که نویسنده این مقاله با نگرشی آسیب‌شناسانه به بررسی و جست‌وجوی پاسخی مناسب برای آن پرداخته و کوشیده است با در نظر گرفتن ابعاد مختلف این موضوع اعم از دینی، سیاسی، قانونی، اقتصادی، ابزاری، ساختاری، سازمانی و مدیریتی، زبان‌شناختی و روحی و معرفتی، نقاط ضعف و قوت فرهنگ پژوهشی ایران را ارزیابی و سپس در قسمت‌های بعدی ضمن ترسیم شاخص‌های وضع مطلوب فرهنگ علمی - پژوهشی، راه کارهایی برای نیل به آن پیشنهاد کند.

مقدمه

تک عاملی، باید به گونه‌ای عمل کرد که به همه عوامل موجود در زمینه فرهنگ تحقیقات در کشور و نیز تمامی ابعاد مختلف این موضوع اعم از ابعاد دینی، سیاسی، قانونی، اقتصادی، ساختاری، زبانی، معرفتی، آموزشی و مدیریتی توجه شود تا از این طریق نقاط ضعف و قوت آن در هر بعد آشکار گردد. بدیهی است با چنین کوششی، امکان جامع‌نگری و عینی‌گرایی افزایش خواهد یافت.

۱) بررسی وضع موجود فرهنگ تحقیقات

۱-۱ - نقاط ضعف

ضعف‌ها و مسائل آسیب‌شناختی فرهنگی را که در بدنه تحقیقات کشور وجود دارند، در ابعاد مختلف به شرح زیر می‌توان بیان کرد:

الف) بعد دینی

- تقلیدگرایی و پذیرش آن‌چه هست به مثابه نوعی تقدیر ازلی و اتکا بر گزاره‌های پیشینی (Apriori)،

- تقدس بخشیدن به پدیده‌های طبیعی و انسانی - اجتماعی و تابوسازی از آن‌ها و پرهیز از هرگونه برخورد نقادانه و پرسشگرانه در جهت شناخت عینی آن پدیده‌ها،

- غلبه برخی عقاید قالبی (Stereotype) بر افکار و اندیشه‌های پژوهشگران کشور و القای برخوردهای تحمیلی با پدیده‌ها و انعطاف‌ناپذیری چارچوب‌های مفهومی و شناختی آنان در انطباق با پدیده‌های محیط طبیعی و انسانی - اجتماعی و مسائل معرفتی دیگر،

هرچند «تایلور» در تعریف فرهنگ آورده است که فرهنگ، کل پیچیده‌ای است مشتمل بر معارف، باورها و اخلاق، قوانین، سنن و هرگونه عادات و قابلیت‌های دیگری که اعضای یک جامعه آن را کسب می‌کنند (Hoeklin, 26). اما تعریف مورد قبول در علم جامعه‌شناسی - به مثابه رویکرد اصلی و ضروری بررسی و تحلیل روابط بین دو پدیده فرهنگ و تحقیقات در جامعه ایران - عبارتست از «روش‌هایی که اعضای یک گروه یا افراد عضو یک جامعه معین حفظ کرده، هنجارهایی که دنبال نموده، کالاهای مادی‌ای که می‌سازند». از این دیدگاه، فعالیت‌های عادی ذهن، همچون هنر، ادبیات، موسیقی و نقاشی که در زندگی روزمره، مترادف فرهنگ تلقی می‌شوند، معانی حاشیه‌ای محسوب می‌گردند (Giddens, 31).

با توجه به دو تعریف مذکور و تمیز سازه‌ای چون فرهنگ که عینیت آن بسیار بسیط است، و نظر به این‌که هم تحقیق و هم فرهنگ هر دو دارای ماهیتی فرابخشی هستند و در تمامی حوزه‌های علوم نظری و عملی و بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بسترهایی را فراهم آورده‌اند، لذا جهت مطالعه همه‌جانبه این مقوله و روابط بین این دو پدیده می‌بایست همسو با فرایند عملیاتی‌تر کردن سازه‌ای چون فرهنگ، با تأکید بر تحقیقات، این دو مفهوم را در ابعاد مختلفی بررسی کرد تا از ابهامات، ناگفته‌ها و ناپیدا‌های آن کاسته شود.

برای پرهیز از تحویل‌گرایی و سقوط در ورطه نگرش‌های

ضعف تلاش و پیگیری و خستگی ناپذیری در کشف حقایقی که به نوعی ناشی از تعلقات آخرت جوینان و دنیاگرایی های تعریف نشده و نامشخص است.

ب) بعد سیاسی

تفرّد و بی‌اعتمادی افراد به یکدیگر. این ویژگی که ناشی از حاکمیت استبداد و مقابله با هرگونه فعالیتی است که نیازمند اجتماع بیش از دو نفر ما است، در طول زمان به صورت میراثی تاریخی - فرهنگی درآمده است.

تقیه و پنهان کاری صاحبان فکر و اندیشه در بیان افکار، آرا و عقاید خویش، که خود متأثر از سیطره فضای ترس و ارعاب و عدم تحمل افکار دگراندیشان در نظام سیاسی ایران در طول تاریخ است.

پ) بعد قانونی

شیوع تدریجی نوعی هنجارشکنی علمی در بین پژوهشگران و اندیشه گران، و بروز واکنش های خاص غیراخلاقی و غیرقابل قبول در فضاهای علمی و تحقیقاتی همچون اقتباس های بدون مأخذ، تهیه مقالات یا ایراد سخنرانی هایی که محتوای آن ها تخریب شخصیت (های) علمی و پژوهشی است، قلب واقعیت ها و...
غلبه رابطه به جای ضابطه در فرایند تحقیق و بازار عرضه و تقاضای کالاها و پژوهشی،

ضعف توجه قوانین و مقررات خاص پژوهش به ملاحظات و ضرورت های فرهنگی ملازم با علم و فن آوری و تحقیقات در کشور، و وجود خلأ نسبی در زمینه تأثیر جهت گیری های فرهنگی در تصویب قوانین.

ت) بعد اقتصادی

تأثیر خصیصه مصرف گرایی در علم و فن آوری به علت حاکمیت روحیه مصرف گرایی بر ساختار فرهنگ عمومی کشور و اتکای این فرهنگ بر کسب و جذب یافته ها و تولیدات علمی و تحقیقاتی، بدون آن که به فرایند تولید و چگونگی پیدایی آن آگاه باشد،

ضعف گرایش به تولید دانش علمی و فنی در کشور به علت غلبه نوعی آماده خوری فرهنگی و علمی یا به تعبیری رانت جویی (Rentalism) که حاصل آن خلق و تولید فکر و اندیشه بدون کمترین زحمت و تلاش است،

غلبه منش پول گرایی و محوریت منافع و سودمندی های اقتصادی در فرایند تحقیق به جای منافع انسانی - اجتماعی حاصل از انجام تحقیق در عرصه های ملی و جهانی (Money is first) به جای (Manifest).

ضعف نگرش در زمینه عمومی دانستن مالکیت یافته ها و منابع علمی - پژوهشی (Communism) و لذا عدم بهره‌وری و استفاده بهینه از این منابع از یک سو و شخصی تلقی کردن سرمایه ها و سرمایه گذاری های علمی افراد در فرایند تحقیق و نوآوری از سوی برخی پژوهشگران (محسنی، ۸۶-۸۷).

ث) بعد ابزاری

ضعف استفاده بهینه از ابزارهای فرهنگی یا صنایع فرهنگی نوین همچون رایانه، تلویزیون، رادیو، سیستم ویدئویی و مطبوعات (صنعت چاپ) در جهت اشاعه فرهنگ علمی و روحیه جست و جوگری.

ج) بعد ساختاری، سازمانی و مدیریتی

فقدان تمایز ساختی و تفکیک نقش ها (Differentiation) در ساختارهای علمی و فنی جهت بررسی و پژوهش و مبهم بودن جایگاه پژوهش و پژوهشگر واقعی از یک سو و نامشخص بودن متولی اصلی پژوهش در زمینه فرهنگ علمی کشور از سوی دیگر. به عبارت دیگر تقسیم کار ناسودمند و مخدوش ناشی از فقدان تمایزهای شناختی در اندیشه ها و افکار تصمیم گیران و گاه تصمیم سازان (Smeiser, 120)،

ابهام در ارزش گذاری فعالیت های علمی و غیر آن و شیوع نوعی بی وزنی یا بی تکلیفی (Ambivalence) در میان پژوهشگران و به طریق اولی در فرهنگ عمومی و نامشخص بودن پاسخ این پرسش همیشگی که علم بهتر است یا ثروت،

بی سامانی و نبود ساختاری پویا، پایدار و ارگانیک در فرهنگ علمی و پژوهشی کشور و نامشخص بودن راهبردها و انتظارات و اهداف تفصیلی در این زمینه،

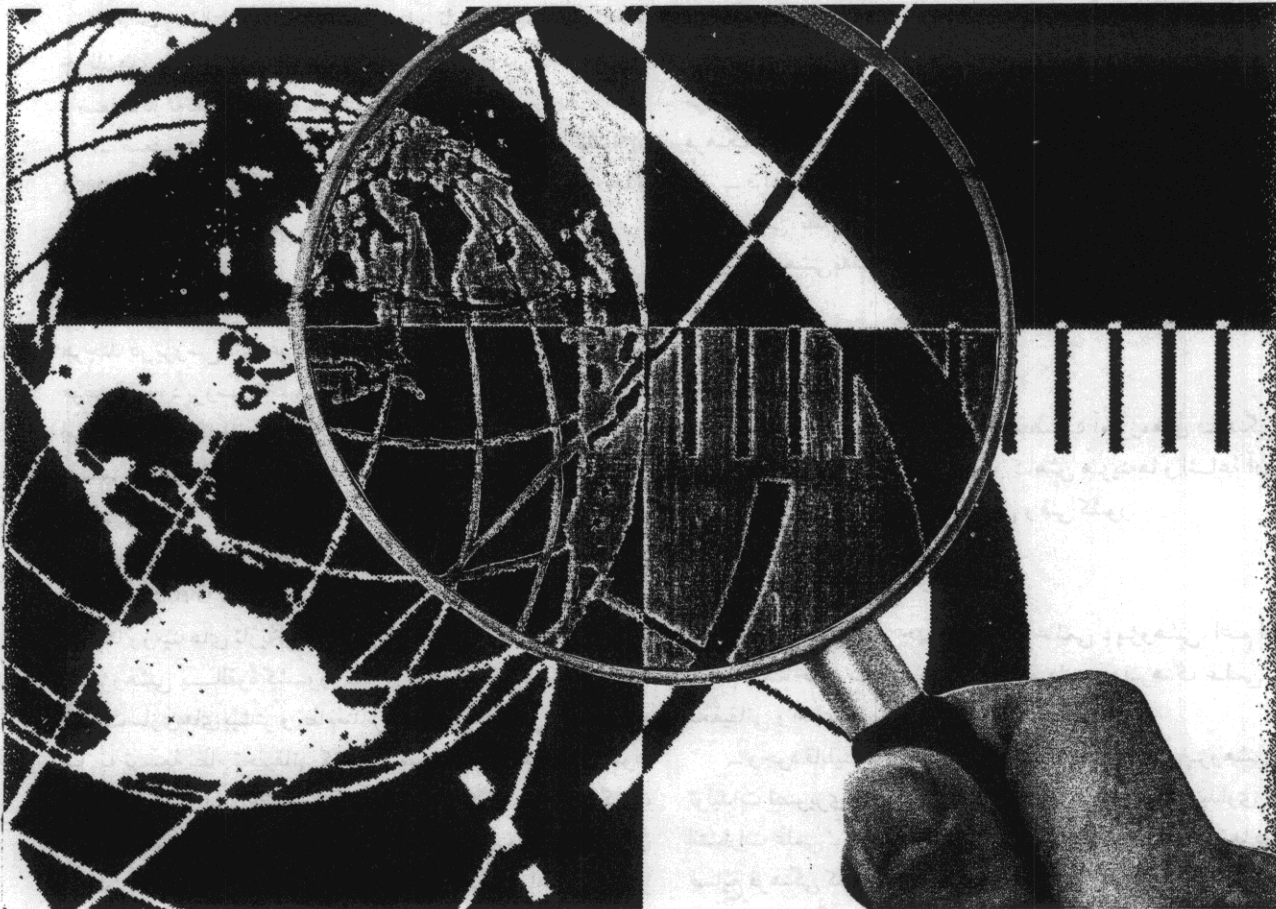
آمیزش شئون اقتصادی و اجتماعی پژوهشگران و نامتناسب بودن وضعیت معیشتی و سطح زندگی پژوهشگران با توجه به جایگاه رفیع تحقیق و علوم و اندیشه ورزی در جامعه و بازخورد منفی این شرایط در ذهن و اندیشه پژوهشگران و در نهایت شیوع تمایل به کاسب کاری در تحقیق و آرایش دامان علم و پژوهش به اندیشه سودجویی،

نبود یقین و باور عمیق میان مدیریت بخش های سیاسی، اداری و گاه اقتصادی جامعه به اهمیت تحقیق و یافته های علمی و فن آوری های مختلف در توسعه کلان، میان بخشی و بخشی کشور،

حاکمیت فرهنگ سازمانی ایستا و گاه منحط اداری بر سازمان های علمی و پژوهشی و در برخی موارد حضور فعال و نقش آفرین عناصر کوتاه بین، عافیت طلب، تنگ نظر و بیمار در محیط های علمی و پژوهشی و آلودن فضای پژوهشی به برخی رفتارهای نامناسب،

ضعف توجه به شایسته سالاری (Meritocracy) و تخصص گرایی در انتخاب مدیریت های علمی و پژوهشی و ارزیابی عملکرد آنان بدون در نظر گرفتن عملکرد رقیبان داخلی که بر اساس شایسته سالاری عمل می کنند،

چیرگی اندیشه و تفکر دولتی بر سازمان ها و مدیریت های علمی کشور که حاصل آن اتخاذ تدابیری غیراقتصادی، هزینه زا، حجیم و در عین حال کم محتوا و نیز انحصار طلبی در بستر سازی های تحقیقاتی، علمی و فنی کشور به ویژه عناصر و قابلیت های دولتی

- وجود ضعف در گفتمان علمی کشور و منش دیالکتیک در بحث، نقد و تبیین نگرش‌ها و یافته‌های علمی نظری و فنی در جامعه علمی و دوری نسبی پژوهشگران از رویارویی با این مسئله.

ح) بعد روحی و معرفتی

- ضعف روحیه و اخلاق جست‌وجوگری، پرسشگری و طرح مسئله به مثابه منشی علمی در فرهنگ عمومی کشور،

- ضعف روحیه کار جمعی و بها دادن بیشتر به فردگرایی نسبت به تولید جمعی و ارزش‌های آن (Hofstedt, 34).

- ضعف اتکای نظام معرفتی برخی از مدیران سازمان‌های

علمی و پژوهشی و همچنین پژوهشگران به مفروضات پسینی یا آنچه از تجربه به دست می‌آید و میل به اتکا بر انگاره‌های ذهنی، ازلی و پیشینی در برخورد با پدیده‌ها و تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌ها،

- سوگیری (Bias) های ارزشی آگاهانه یا ناآگاهانه در فرایند

تحقیق و ضعف عینیت در تحقیق به خصوص در عرصه‌های انسانی - اجتماعی،

- ضعف منطق علمی و شک سازمان یافته در اندیشه

پژوهشگران (محسنی، ۸۲-۸۶).

- ضعف الگوپردازی‌های علمی از حیث نگرش‌ها و رفتار

علمی، عمومی و فردی پژوهشگران متأخر و معاصر کشور،

است و همچنین ناتوانی در جذب و جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی در جهت علم، فن آوری و تحقیق،

- ضعف آینده‌نگری در تحقیقات و ابتلا پژوهش‌ها به روزمرگی،

- ضعف منش فرهنگی در انگیزه‌های تحقیقی و فعالیت‌های

علمی و فنی در کشور با تشویق و تقدیر از خلاقیت‌ها، تسهیل در ثبت یافته‌ها و نوآوری‌ها و اختراعات، تسریع در فرایند پیشنهاد،

تصویب و حمایت مالی جهت اجرای طرح‌های تحقیقاتی اعم از بنیادی یا کاربردی،

- ضعف نگرش تحقیقاتی در میان مدیریت‌های سازمان‌های

علمی - تحقیقاتی کشور در جهت استفاده از ابزارهای پژوهشی در استفاده از منابع انسانی، بازاریابی و مدیریت علمی در فعالیت‌های علمی - پژوهشی.

چ) بعد زبان‌شناختی

- شکاف معنی‌شناختی (Semantics) میان زبان علمی و زبان روزمره و نارسایی مفاهیم، تعبیرات و معادل‌سازی‌های واژگان و

اصطلاحات علمی در نزد عموم مردم.

- شکاف معنی‌شناختی میان زبان علمی جامعه علمی امروز

ایران و زبان علمی دنیای کنونی که خود ناشی از ضعف درک فرایند

پیدایی یافته‌ها و فرآورده‌های علمی است.

— برخورد قالبی بابساری از پدیده‌های تاریخی و شخصیت‌ها و جریان‌های آن، و نیز پدیده‌های اجتماعی - انسانی در جامعه معاصر و ضعف در به دست آوردن نگرشی علمی،
— ضعف در اشاعه نگرش سامان‌مند یا نظام‌گرا (Systems Approach) در بررسی و تبیین مسائل، پدیده‌ها و روابط بین آن‌ها و میل عمومی به تحویل‌گرایی (Reductionism) در تحقیق.

۱- ۲- نقاط قوت

هرچند در بررسی‌های غیرجانبدارانه می‌بایست به تحلیل وضعیت موضوع مورد بررسی تحلیل نقاط ضعف و قوت آن اهتمام ورزید، اما در بررسی مقدماتی حاضر، دامنه مسائل آسیب‌شناختی فرهنگ علمی - پژوهشی کشور بسیار وسیع‌تر از دامنه قابلیت‌ها و توانایی‌های بالقوه آن مطرح شده است. این امر شاید ناشی از دو واقعیت باشد: نخست، چیرگی نگرش مسئله‌شناختی (Problematics) یا درد شناسی موضوع مورد بررسی؛ دوم، ضعف بسترها و زمینه‌های تاریخی و کنونی قابلیت‌ها و توانایی‌های علمی - پژوهشی بالقوه کشور، که در هر دو جنبه، ضرورت ظرفیت‌سازی‌های بیشتر و نظام‌مندتر علمی - تحقیقاتی از یک سو و میل به توسعه نظام تحقیقاتی کشور از سوی دیگر، تقویت می‌شود. بدیهی است در این بخش بسیاری از مطالبی که مطرح می‌گردد، بیانگر قابلیت‌های بالقوه‌ای است که در فرایند بسترسازی‌های فرهنگی به بازآفرینی، انطباق و کارآمدی آن‌ها می‌توان اهتمام کرد. بر همین اساس این قابلیت‌ها و نقاط قوت در ابعاد زیر قابل بررسی است:

الف) بعد دینی

— تأکید آموزه‌های دینی بر تحقیق، تفحص، سیر در آفاق و انفس و شناخت تاریخ و جغرافیا و همچنین تدبیر و تدبیر در پدیده‌های طبیعی و انسانی،
— کمبود نسبی پژوهشگران ماهر در تمیز انگاره‌ها و گزاره‌های دینی از غیردینی.
— سفارش مؤکد متون دینی به توجه به دنیا و واقعیات پیرامون آن به مثابه ابزاری مناسب برای رسیدن به سعادت اخروی،
— وجود نگره‌ها و الگوهای علمی - دینی در زمینه اشاعه فرهنگ تلاش و پی‌گیری در جهت کشف حقایق موجود در تاریخ دینی و در بین متفکران دینی معاصر.

ب) بعد سیاسی

— وجود منش بیگانه‌ستیزی و خودباوری ملی - قومی و بهره‌گیری از این منش در اشاعه و تقویت اندیشه، تفکر و تلاش‌های علمی - پژوهشی (طایفی، «تحول فرهنگی ...»، ۴۴-۳۷)،
— وجود نگره‌ها و حرکت‌های جمعی و گروهی در تاریخ معاصر و استفاده از آن‌ها در الگوسازی‌های مربوط به منش فرهنگی کارجمعی و گروهی و ارزش‌آفرینی‌های آن.

پ) بعد قانونی

— امکان اصلاح، بازنگری و تطبیق قوانین و مقررات ویژه پژوهش و مرتبط با فرهنگ علمی و پژوهشی کشور و همسو کردن آن با فرهنگ علمی جهانی،
— فراهم آوردن تمهیداتی در زمینه سازوکارهای قانونی نظام پاداش دهی، نظام دستمزدی، نظام حقوقی مربوط به فعالیت‌های علمی - پژوهشی به منظور اشاعه منش‌های فرهنگی متناسب و دوری از هنجارشکنی.

ت) بعد اقتصادی

— حاکمیت منش قناعت بر فرهنگ مصرف آموزه‌های فرهنگی جهت میل به ایجاد ارزش افزوده و کاهش هزینه‌ها و اشاعه آن، به‌ویژه در فرایند تحقیق و تولید علمی و فنی کشور.

ث) بعد ابزاری

— وجود شخصیت‌ها و چهره‌های ملی علمی - پژوهشی، اعم از متقدم و متأخر و معاصر جهت الگوپردازی در فرهنگ علمی - تحقیقاتی و اشاعه آن،
— وجود قابلیت‌های موضوعی، محققان، یافته‌های پژوهشی، تولیدات تصویری، تکنولوژی آموزش‌های دیداری - شنیداری و انتشارات علمی - پژوهشی در دنیای امروز جهت استفاده از آن‌ها در صنایع فرهنگی کشور،
— وجود بنگاه‌های انتشاراتی، پژوهشی و تولیدکننده برنامه‌های علمی - پژوهشی در کشور،
— وجود صنایع فرهنگی اطلاع‌رسانی و آموزشی نسبتاً مناسب جهت سرمایه‌گذاری‌های فرهنگی - علمی بیشتر.

ج) بعد ساختاری، سازمانی و مدیریتی

— وجود برخی مدیران لایق، توانمند و کوشا جهت الگوپردازی‌های شغلی در عرصه‌های مدیریت علمی،
— وجود تجربیات ارزشمند داخلی و خارجی که به کار بستن آن‌ها در بهینه‌سازی سازمان‌ها و تشکیلات مربوط به فعالیت‌های علمی و پژوهشی و سامان‌دهی فرهنگی ساختار تحقیقات کشور بسیار مؤثر است،
— وجود افراد توانمند و متخصصان ایرانی مطرح در سطح جهانی به منظور استفاده از آن‌ها در پایه‌ریزی ساختارهای نوین علمی - تحقیقاتی و مدیریتی ایران،
— وجود پژوهشگران، اندیشه‌گران، و صاحبان فکر و تجربه و تخصص ایرانی مقیم در خارج از کشور که مشورت با آن‌ها در بهبود و سامان‌دهی وضع موجود علم، فن‌آوری و تحقیقات در کشور بسیار سودمند است.

چ) بعد زبان‌شناختی

— وجود متخصصان زبان‌شناسی علمی میرز جهت معادل‌سازی‌های

صحیح، رسا و قابل فهم برای اجتماعات علمی و مخاطبان آن،
- قابلیت زبان فارسی در نوآوری، تنوع و گسترش واژگان جهت
پوشش اصطلاحات و تعابیر علمی - فنی دنیای امروز،
- وجود فرهنگستان‌های متعدد علمی به منظور سامان‌دهی
فرایندهای معناشناختی زبان علمی.

ح) بعد روحی و معرفتی

- وجود نگره‌ها و اسوه‌های تاریخی و معاصر علمی در
الگوپردازی‌های فرهنگ علمی در زمینه‌های جست‌وجوگری، شک
سازمان‌یافته، باور علمی، تفکر نظام‌مند و عینی‌گرا،
- انعطاف‌پذیری پژوهشگران و دانشجویان در برابر ایده‌های
جدید و آراسته بودن آن‌ها به روحیه منش علمی - فرهنگی.

۲) ترسیم وضع مطلوب و راه کارهای عملی برای دست‌یابی به آن

با توجه به مطالب نسبتاً متعدد و دامنه‌دار مطرح شده در تحلیل وضع موجود فرهنگ علمی - پژوهشی ایران و در نگاهی مقایسه‌ای میان نقاط ضعف و قوت آن، سیمای مطلوب و مورد انتظار فرهنگ علمی - پژوهشی کشور قابل ترسیم است. بدیهی است تبیین صحیح مشکلات، دردها، آسیب‌ها و مسائل فرهنگ علمی کشور، ضمن راه گشودن به سمت برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و مدیریت بهتر فرایندها و فعالیت‌های توسعه‌ای در این زمینه، بسترهای لازم را برای مشارکت همگانی و ملی فراهم خواهد کرد. از این‌رو آن‌چه در این گزارش آمده است نگاهی گذرا بر فرهنگ علمی جامعه امروز ایران با تمایز میان فرهنگ علمی از فرهنگ عمومی و باور به این عقیده است که اولاً فصل مشترک فرهنگ‌های متنوع و متعدد مردم کشورهای دنیا، فرهنگ علمی است که بیش از همه به صاحبان علم و فن و اندیشه، یا به تعبیری اجتماعات علمی، تعلق دارد. ثانیاً فرهنگ عمومی جامعه بسیار متأثر از فرهنگ علمی است و هر آینه این رابطه معکوس شود زمینه افول تمدن‌ها فراهم می‌گردد. لذا بی‌دلیل نیست که در تحلیل وضع موجود فرهنگ علمی - پژوهشی جامعه کنونی ایران بارقه‌های اصلی در فرهنگ عمومی مشهود است و ریشه‌های آن در این فرهنگ قابل جست‌وجوست و این گویای چیرگی نسبی فرهنگ عمومی بر فرهنگ علمی در جامعه ایران است. لذا در وضعیت مطلوب باید در پی تغییر این رابطه و جهت‌گیری آن بود.

در این قسمت برای پرهیز از تکرار مطالب، ویژگی‌های اصلی خصایص مطلوب فرهنگی در تحقیق، علم و فن‌آوری، در هر بعد از ابعاد مورد اشاره، بیان خواهد شد:

الف) بعد دینی

- تقویت و گسترش علم باوری،
- تمایز انگاره‌های علمی از انگاره‌های دینی،
- تحقیق و جست‌وجوگری و یقین علمی، خلاقیت و نوآوری

به جای تقلید، تلاش و سماجت علمی در کشف قانون‌مندی‌ها،
- قبول و تحمل دگراندیشان.

ب) بعد سیاسی

- تقویت و گسترش زمینه‌های قانون‌گرایی،
- آزادی عمل و بیان در اجتماعات علمی،
- آزادی انتخاب مسائل و طراحی آن‌ها و صراحت بیان،
- شجاعت بخشیدن به محققان و دانشمندان در بیان مفروضات و یافته‌های علمی،
- امنیت سیاسی و اجتماعی برای پژوهشگران و صاحبان علوم و فن.

پ) بعد قانونی

- تقویت و گسترش نظام پاداش‌دهی مبتنی بر تشویق به جای تنبیه،
- توجه به تبعات و بسترهای فرهنگی قوانین و مقررات موجود،
- بازنگری و اصلاح نظام دستمزدی در بین اجتماعات علمی - پژوهشی متناسب با شأن اقتصادی، اجتماعی آنان در توسعه کشور،
- اصلاح نظام حقوقی متناسب با موضوعات و طرفین دعوا در تفاهات و قراردادهای علمی - پژوهشی با شرط استیناف علم و تحقیق.

ت) بعد اقتصادی

- تقویت و اشاعه نگرش ملی - عمومی در استفاده از منابع پژوهشی و یافته‌های حاصل از آن،
- اشاعه نگرش جهان‌نگری و عام‌گرایی در طرح مسائل پژوهشی در عرصه‌های مختلف،
- توجه به فرایندهای تولید علم و فن‌آوری و احتراز از مصرف‌گرایی علمی در سایر کشورها و اقتباس‌های علمی به صورت فرایندی،
- رانت‌دهی به فعالیت‌های تولیدی علمی - تحقیقاتی در بازار،
- سودآور کردن فعالیت‌های تحقیقاتی با تجاری کردن یافته‌های پژوهشی.

ث) بعد ابزاری

- استفاده از تولیدات فیلم، عکس، انتشارات، اطلاعات و سایر محصولات صنایع فرهنگی در جهت تقویت فرهنگ علمی و اشاعه آن در فرهنگ عمومی،
- الگوپردازی‌های لازم و سنجیده از شخصیت‌های علمی - فرهنگی معاصر و تاریخی جامعه ایران از طریق صداوسیما، نوارهای ویدئویی، موزه‌های موضوعی و فصلی، سینماها، سالن‌های تئاتر، مراکز آموزشی و تألیفات.

ج) بعد ساختاری، سازمانی و مدیریتی

- تفکیک ساختاری و نقش‌های سازمانی نهادهای تحقیقاتی،

- تعیین متولی سیاست‌گذاری تحقیقات و فرهنگ علمی - پژوهشی در کشور جهت یکپارچه سازی، هدایت و بهبود مستمر سطح کمی و کیفی فرهنگ تحقیقات،

- شفاف کردن نحوه ارزش‌گذاری بر علم، فن‌آوری و تحقیقات به‌مثابه ابزارهای اصلی توسعه کشور و اشاعه آن در میان مدیران، تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران و فرهنگ عمومی کشور،

- هماهنگی و انطباق هرچه بیشتر میان شئون علمی و اقتصادی و اجتماعی محققان و صاحبان علم و فن‌آوری،

- بازنگری در ساختار، تشکیلات و نمودارهای سازمانی مراکز و سازمان‌های علمی و تحقیقاتی جهت الگوپردازی در اصلاح کلی نظام اداری کشور،

- تقویت و اشاعه فرهنگ شایسته‌سالاری در گزینش مدیران، اصلاح نگرش دولت در بسترسازی فرهنگی و حقوقی و نحوه جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی به سمت تحقیق، علم و فن‌آوری،

- آموزش آینده‌نگری در برنامه‌ریزی و عملیات اجرایی مدیران کشور به‌ویژه مدیران مجامع و سازمان‌های علمی،

- اصلاح نگرش مدیران و تصمیم‌گیران کشور در عرصه‌های مختلف و ایجاد نگرش پژوهشگرانه در میان آن‌ها.

چ) بعد زبان‌شناختی

- ایجاد ارتباط معناشناختی و همدلانه میان جامعه علمی و پژوهشی کشور با اجتماعات علمی در جهان به‌منظور همگام کردن درک و معرفت علمی و ابزارهای پژوهشی ملازم با آن،

- تقویت و گسترش زمینه‌های بحث و گفت‌وگو در زمینه مسائل آموزشی و پژوهشی در نظام آموزش عالی یا به تعبیری میان استادان، مدرسان، دانشجویان و مراکز پژوهشی،

- ساده کردن مفاهیم، یافته‌ها و آموزه‌های علمی جهت انتقال و اشاعه کامل آن‌ها در میان مردم و جذب بیشتر فرهنگ علمی در فرهنگ عمومی.

ح) بعد روحی و معرفتی

- تقویت و اشاعه روحیه جست‌وجوگری و پرسشگری در محیط‌های آموزشی و خانوادگی و به‌طریق اولی در مراکز پژوهشی،

- تقویت روحیه تلاش و کار جمعی در تحقیقات،

- انتکای جامعه علمی بر داده‌های پسینی،

- اشاعه عینیت و بی‌طرفی ارزشی در فرایندهای تحقیقاتی،

- تقویت منطق علمی و شک‌سازمان‌یافته،

- به‌دست آوردن نگرش نظام‌مند و جامع‌نگر در تحقیق،

- دوری از ارزش‌گذاری بر شخصیت‌ها، پدیده‌ها و موضوعات قابل تحقیق.

شد، در گرو نظام مدیریتی شایسته است، در این قسمت پیش از هر بحثی درباره ابعاد مختلف فرهنگ علمی - پژوهشی کشور، سازمان و مدیریت علمی - پژوهشی را موضوع بحث قرار می‌دهیم:

الف) بعد ساختاری، سازمانی و مدیریتی

- تعیین متولی اصلی تحقیقات که ضمن تأمین قابلیت‌های فکری و تخصصی، بازوان اجرایی نیز داشته باشد و بتواند مصوبات خود را جامه عمل بپوشاند. چنین متولی‌ای با مدیریت علمی و نظام‌مند خود می‌تواند ضمن کاهش پراکندگی و ابهام در سیاست‌گذاری‌های علمی

- تحقیقاتی کشور، به هدایت و بهبود مستمر و یکپارچه‌سازی فرهنگ علمی - پژوهشی یاری رساند،

- تسهیل جایگاه فرهنگ علمی - پژوهشی در راهبردهای توسعه‌ای کلان، میان‌بخشی و بخشی کشور و ترسیم سیاست‌های اصلی آن در قانون برنامه سوم توسعه کشور،

- تقویت نظام پژوهشی با تأکید بر فرهنگ کارآفرینی و پژوهش در کلیه تصمیم‌گیری‌های کلیدی و محوری مدیریت‌های میانی و کلان جامعه در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و لزوم آینده‌نگری در آن‌ها،

- بازنگری و تصویب ساختار و تشکیلات سازمانی جدید مراکز، مؤسسات و سازمان‌های تحقیقاتی و تعیین جایگاه واحدهای تحقیق، و توسعه سایر دستگاه‌ها و مؤسسات دولتی مبتنی بر نیاز عینی و قابلیت‌ها و تنگناهای پژوهشی کشور و تلاش برای دست‌یابی به الگوی بهینه ساختار سازمانی کشور بر اساس مدیریت علمی،

- پیش‌بینی سازوکارهای مناسب در جهت اشاعه و تحکیم فرهنگ شایسته‌سالاری در گزینش مدیران، به‌ویژه مدیران مراکز و سازمان‌های تحقیقاتی و علمی کشور،

- پیش‌بینی نظام‌های تشویقی و ترغیبی اعم از معافیت‌ها، حمایت‌ها و در اختیار نهادن فرصت‌های خاص و تسهیلات ویژه به مؤسسات و شرکت‌های غیردولتی جهت جلب مشارکت آن‌ها به‌سوی تحقیق، علم و فن‌آوری و تقویت فرهنگ مشارکت در میان سازمان‌های غیردولتی.

ب) بعد دینی

- پایه‌ریزی نظام آموزش مقدماتی، عالی و عمومی مبتنی بر فرهنگ پژوهش، پرسشگری و جست‌وجوگری، خلاقیت و کوشش علمی در جهت کشف حقایق با بازنگری اساسی و سریع در متون آموزشی و اعمال جهت‌گیری‌های لازم در آموزش عمومی،

- پیش‌بینی روش‌های جلب مشارکت مجامع دینی - اعم از حوزه‌های علمیه، شورای ائمه جماعات و سازمان تبلیغات اسلامی و سایر ارگان‌های نشر افکار دینی - با مؤسسات و شوراهای علمی - پژوهشی کشور به‌منظور تنظیم سیاست‌های اشاعه فرهنگ علمی در

بین آحاد مردم، تقویت توجه به تلاش دنیوی، تقدم تحقیق و تبعیج بر تقلید و تبعیت، تعمق و بررسی در همه تصمیمات و شئون زندگی

۳- راه‌کارهای عملی پیشنهادی

باتوجه به این‌که بهترین راه کار عملی برای تحقق همه آن‌چه گفته

ج) بعد ابزاری

- استفاده گسترده مستمر از صدا و سیما، فیلم‌های ویدئویی و سینمایی جهت تقویت و اشاعه فرهنگ علمی - تحقیقاتی در فرهنگ عمومی کشور و انعکاس تلاش و قابلیت‌های منابع انسانی پژوهشی در کشور و الگوپردازی‌های لازم از شخصیت‌های علمی معاصر و تاریخی، - استفاده از وسایل ارتباطی نوشتاری نظیر کتب و نشریات جهت انتشار به موقع نتایج و یافته‌های تحقیقاتی، - پیش‌بینی احداث بنگاه‌های ویژه ترجمه به منظور انتخاب بهترین مقالات علمی در رشته‌های مختلف و ترجمه و درج آن‌ها در نشریاتی که به زبان بیگانه در خارج از کشور منتشر می‌شوند و انتشار به موقع یافته‌های تحقیقاتی آن‌ها در کشور.

چ) بعد زبان‌شناختی

- پیش‌بینی بسیج فرهنگستان‌های علوم کشور جهت یکپارچه‌سازی معادل‌سازی‌ها و ضرورت وحدت روش، نظر و الگوی کار، - پیش‌بینی انجام دست‌کم یک طرح تحقیقاتی توسط اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و سایر مراکز تحقیقاتی که ضمن مؤثر بودن در اخذ رتبه و ارتقای شغلی آن‌ها، در تقویت فرهنگ تحقیق، گفت‌وگو، آزاداندیشی، نقد و بررسی و روحیه انتقادپذیری نیز بسیار مؤثر است، - پیش‌بینی زمینه‌های مبادله علمی میان انجمن‌ها و مجامع علمی داخلی و خارجی جهت تقویت رابطه معناشناختی فرآورده‌های علمی مرتبط.

ح) بعد روحی - معرفتی

- اشاعه مفاهیم علمی و معرفتی جهت سامان‌دهی قابلیت‌های فرهنگی کشور، - اشاعه فرهنگ خودباوری با تبیین نقش‌آفرینی‌های علمی - فن‌آوری برخی از صاحب‌نظران علمی در داخل و خارج از کشور و با زاویه دید تولید جدید، زندگی شغلی، زندگی فردی و خانوادگی و الگوپردازی‌های مناسب.

منابع و مأخذ:

- بررسی و تحلیل نقادانه و پیشنهادهای اصلاحی بخش پژوهشی، دفتر امور پژوهشی معاونت امور فرهنگی سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۷.
- طایفی، علی. «تحول فرهنگی در آموزش منابع انسانی»، نشریه فرهنگ و توسعه، شماره ۱۷،
- طایفی، علی. «موانع فرهنگی توسعه در ایران، سفارش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۱.
- محسنی، منوچهر. مبانی جامعه‌شناسی علم، نشر طهری، ۱۳۷۵.
- Giddens, Anthony, *Sociology*, 1994.
- Hoecklin, L, *Managing of cultural Differences*, 1996.
- Hofstedt, G, *Culture & Organization*, 1992.
- Smelser, Neil J, *Evaluating the Model of structural Differentiation in Relation to Educational change in the Nineteenth century*. In Neofunctionalism, ed. Alexander, J, 1985.

پ) بعد سیاسی

- پیش‌بینی محمل‌های قانونی تضمین‌کننده امنیت علمی و جانی پژوهشگران و اندیشه‌ورزان در بیان و انتشار آزاد یافته‌های علمی - تحقیقاتی خود در میان مخاطبان، - پیش‌بینی محمل‌های قانونی تضمین‌کننده ایجاد تشکل‌های صنفی و انجمن‌های علمی غیردولتی و آزاد و تنوع بخشیدن به این تشکل‌ها جهت ایجاد و توسعه فضای رقابت‌های علمی - پژوهشی .

ت) بعد قانونی

- تقویت و گسترش نظام پاداش دهی مبتنی بر تشویق و ترغیب متخصصان و دانشمندان به سمت خلاقیت، نوآوری و تولید دانش نظری و فنی از طریق پیش‌بینی محمل‌های قانونی و اصلاح موانع آن، - بازنگری و اصلاح نظام دستمزدی در بین اجتماعات علمی - تحقیقاتی متناسب با شأن اقتصادی و اجتماعی آنان در توسعه کشور و در مناسبات اجتماعی به منظور امتیاز بخشیدن به اشتغال علمی - پژوهشی نسبت به سایر مشاغل، ارزش‌گذاری عمومی با در نظر گرفتن شأن علمی و اجتماعی پژوهش و پژوهشگران و کمک به شکل‌گیری فرهنگ پژوهش، - بازنگری و اصلاح نظام حقوقی متناسب با ماهیت پژوهش، علم و فن‌آوری و حیثیت علمی محققان در قراردادهای علمی - تحقیقاتی با تأکید بر استیناف علم و تحقیق در کشور، - بازنگری و تسریع در تصویب قانون «کپی‌رایت» و تضمین حق مالکیت معنوی در استفاده از یافته‌ها و فرآورده‌های علمی خارج و داخل کشور.

ث) بعد اقتصادی

- پیش‌بینی سازوکارهای مناسب برای تقویت و حمایت از توسعه بازارهای مبادله محصولات، کالاها و یافته‌های تحقیقاتی و علمی داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی جهت دستیابی به مزیت‌های رقابتی و فرهنگ بهینه‌سازی، و نزدیک شدن به سطح استاندارد جهانی و افزایش کیفیت و بهبود مستمر فعالیت‌های علمی - تحقیقاتی.
- پیش‌بینی سمینارها و نمایشگاه‌های متعدد در جهت تبیین کاربرد نتایج و یافته‌های تحقیقاتی در توسعه بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، - پیش‌بینی سازوکارهای مناسب در جهت حمایت از خلاقیت‌ها و نوآوری‌ها و فن‌آوری‌های جدید و بومی از طریق ایجاد زمینه‌های مساعد برای جلب مشارکت‌های مالی بانک‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی (که به‌طور بالقوه متقاضی آن فرآورده‌ها خواهند بود) و شهرک‌های علمی - تحقیقاتی.